

“Uluslararası Alandaki Yeni İşbölümünün Temelleri ve Türkiye’nin Bu Yeni İşbölümünde Yeri”

Nazif EKZEN (Oturma Başkanı)- Hoş geldiniz.

Mülkiyeliler Birliği Dergisinin 240. Sayısının ana teması, uluslararası ilişkilerde son dönemde yaşanan gelişmelere ayrıldı. Dergimizin bu sayısındaki yuvarlak masaya konuk olan dostlarımız, Sayın Sinan Sönmez, Siyasal Bilgiler Fakültesinin emekli hocalarından, şimdi görevine Atılım Üniversitesinde devam ediyor. Sayın Yavuz Sabuncu, Fakültemizin hocalarından ve Doç. Dr. İlhan Uzgel.

Özellikle 2003 yılı başından, hatta 2002 yılının sonundan başlayarak, Türkiye’nin yakın sınırlarında bir sıcak çatışma ihtimali, daha sonra fiilen çatışmaya dönüştü. Çatışmanın başlangıcında, Türkiye’nin tavrı ve Türkiye’nin dışında kalan ülkelerin tavrı ve çatışmanın içinde ve daha sonrasındaki gelişmeler pek çok kesimlerde uluslararası işbölümünde yeni bir dönemin başlangıcı olarak yorumlandı. "Bu gerçekten yeni bir dönemin başlangıcı mıdır? Uluslararası işbölümünde roller yeniden mi tanımlanmaktadır? Bu gerçek bir tespit midir?" öncelikle bununla başlayacağız. "Bunun Türkiye’ye etkileri, yaşadığımız etkiler, yaşanması muhtemel olan etkiler. Türkiye’nin uluslararası alandaki konumunu

etkileme biçimi, iç siyaseti etkileme biçimi ve bütün bunların ötesinde de bulunduğumuz bölgede, yani hem Ortadoğu'yu, hem Kafkasları kapsayan bölgede gerçekten yeni bir dönemin başlangıcında mıyız ?" bu soruların cevaplarını arayacağız.

İlk turda ilk konuşmayı Sayın Sönmez'e vermek istiyorum. Bize bir genel değerlendirme yapacaklar.

Prof. Dr. Sinan SÖNMEZ- Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Son dönemlerde dünya düzeninde gayet tabii çok önemli değişiklikler, çarpıcı gelişmeler kaydedildi. Bu sorunu ele alırken, zannediyorum bazı tartışmalar veya düşünceler temelinde hareket etmekte fayda var. Tartışmaların bir eksenini, emperyalizm oluşturmaktadır. Acaba 20. Yüzyılın başlarında tanımlanan emperyalizm aşıp, "postmodern" emperyalizme mi geçildi? Yani yeni tür bir emperyalizm mi var? Hatta bazı düşünürlerin söylemiş olduğu gibi, ABD eksenli bir imparatorluk mu oluşturulmaya çalışılıyor? Bu düşünce zemini küreselleşme sürecini, ulus-devletin yeni düzendeki rolünü çağrıştırıyor.

Bu birinci eksene paralel ve bağlantılı olarak ikinci bir ekseninde, küreselleşmeden hareket ederek, dünya ekonomisindeki dönüşümler ve bu bağlamda da ABD ekonomisindeki değişiklikler ve yeniden bir yapılanma sürecinin ele alınmasında yarar var. Bu yönelim bizi "küresel yönetim" kavramına kadar götürüyor. Küresel yönetime girdiğiniz zaman da, ulus-devlet sorunu tekrar karşımıza çıkıyor. Dolayısıyla birbiriyle bağlantılı fakat karmaşık bir olgular bütünüyle karşı karşıya kalıyoruz.

Bir defa mevcut düzene baktığımız zaman emperyalizm kavramına başvurmak kaçınılmaz gözüküyor. Emperyalizm konusunda teoriler vardır ama çok bilinen en geleneksel emperyalizm teorisinden hareket etmek istiyorum. Yani Rosa Luxemburg'a, Kautsky'ye, Hilferding'e, Tugan-Baranovsky'ye başvurmadan, Lenin'in temel emperyalizm teorisine gönderme yapacağım. Bu teoride emperyalizmin beş özelliğinin olduğu ileri sürülmüştür. Nedir bunlar? Birincisi, üretimde tekelleşmedir. İkincisi, finans ka-

pitalin ve bu temelde finans oligarşisinin oluşmasıdır. Üçüncüsü, uluslararası planda sermaye ihracının hızlanmasıdır. Dördüncüsü, dünyanın büyük tekeller tarafından paylaşımıdır. Sonuncusu ise toprak paylaşımının son bulmasıdır. Acaba küreselleşmeyi savunanların iddia ettiği gibi, mevcut düzende artık bu özellikler ortadan kalktı mı? Yani ABD'nin hegemonik güç olarak kendini empoze ettiği bir ortamda bu emperyalizmin özellikleri ortadan kalktı mı, başka bir düzene doğru gidiş mi var? Bu savlar bir ölçüde Kautsky'nin düşüncelerini çağrıştırıyor. Bu nedenle Kautsky'ye kısa bir atıf yapmakta yarar görüyorum. Kautsky sermayenin, özellikle finans kapitalin yayılmasının emperyalizmin şiddet yöntemleriyle değil de, barışçı demokrasiyle mümkün olabileceğini ileri sürüyordu. Günümüzde de artık emperyalizm çağının aşıldığı, öyle uluslararası düzeyde savaşların olmayacağı vurgulanıyor. Yerel savaşların olacağı, bu çerçevede üretimde tekelleşmenin de farklı bir boyuta geldiği, çokuluslu şirketlerin geleneksel üretim biçiminin şemasını değiştirdiği, dolayısıyla iş sürecinin dağıldığı ileri sürülüyor. Bu olgu çok sayıda düşünür ve iktisatçı tarafından vurgulanıyor. Kapitalizmin geldiği aşamada ise üretimde tekelleşme veya oligopolleşmenin ileri bir aşamaya geldiğini, değişik ülkelerde üretim sürecinin gerçekleştirilmesinin tekelleşmeyi engellemediğini, son yıllarda sermaye yığılmasının giderek hızlandığını ve tekeller arasındaki rekabetin şiddetlendiğini görüyoruz.

"Finans kapitalin hâkimiyeti" diyecek olursanız, bunun inanılmaz boyutlara ulaştığını görüyoruz. Artık 20. yüzyılın ilk çeyreğinden hatta ilk üç çeyrek diliminde gözlenen finans kapital oluşumunun çok ötesine geçilmiştir. Finansal serbestliğin de sağlamasıyla ivme kazanan küreselleşme sürecinde finansal sermaye ihracının ulaştığı boyut dikkate alındığında, finans oligarşisinin resmen tesis edildiğini saptayabiliyoruz. Dolayısıyla emperyalizmin ikinci ve üçüncü özelliği bütünleşmiştir.

Dünyanın kendi aralarında şiddetli bir rekabet içinde olan tekeller tarafından paylaşıldığı, bu bağlamda hegemonik ulus devletler (örneğin ABD) ve devlet birlikleri veya topluluklarının (örneğin AB) paylaşımında aktif rol aldıkları bir gerçektir. Kuşkusuz paylaşım sürecinde yeni kanallar ve araçlar kullanılmaktadır. Bu bağlamda bölgeselleşme yoluyla ekonomik avantaj sağlamanın yanısıra, uluslararası düzeyde hızla ve kalıcı olarak kabul ettirmeye çalışılan liberal ilkeler temelinde gerek çok uluslu şirketler, gene aynı nitelikteki özel finans kurumları ve hegemonyacı devletler veya devlet birlikleri avantajlarını maksimize etme ve paylaşımındaki paylarını artırma mücadelesine girmişlerdir. Burada önemli gördüğüm bir soruyu sormak ve

yanıtlamak istiyorum. Toprak paylaşımında nihai sınıra ulaşılmış mıdır? Kuşkusuz sömürgecilik dönemi aşılmış, yeni sömürgecilik dönemine girilmiştir. Üstelik yeni sömürgecilik de bir şablon olarak kabul edilemez. Biraz önce belirttiğim üzere liberal ilkenin benimsenmesi, yani uluslararası ticarette, finansal akımlarda, dış doğrudan yatırımlarda, hizmetlerde serbestlik ilkesinin benimsenmesine uygun politikaların uygulanması ve en uygun araçların belirlenmesi ile birlikte ulusal sınırların aşıldığını ve aşındırıldığını belirtmek yerinde olacaktır. Dolayısıyla doğrudan bir toprak parçasının askeri güç kullanılarak ele geçirilmesi yeni sömürgeciliğin bu aşamasında rasyonel gözükmemektedir. Bununla birlikte Bill Clinton'un Bosna'daki savaşın hemen ardından bu ülkeyi ziyaretinde verdiği mesaj da anlam yüküdür. Clinton küreselleşmenin esnek sınırlar gerektirdiğini, bu durumda üniter devlet yapısının küreselleşmeye uygun olmadığını vurgulamıştı. Bu yönde açıklama yapan, teorisini oluşturmaya çabalayan çok sayıda akademisyen, uzman ve politikacı bulunuyor. Balkanlar'da, Afganistan'da ve son olarak Irak'taki gelişmeler, ABD'nin salt İran ve Suriye'ye değil, bir dizi ülkeye "aba altından sopa göstermesi" ABD'nin tek hegemonik güç olmaya çalıştığı Yeni Dünya Düzeni'nde askeri müdahalelerin, işgalin olacağını işaret ediyor. Ancak mevcut koşullarda emperyalist devletler tarafından bir toprak parçasının işgal edildikten sonra doğrudan ilhakı anlamlı gözükmediği kadar güçtür. Buna karşın mikro devletlerin, büyük güçlerin denetimi altında bu tür eylemlerde bulduklarını yakın geçmişte gözlemliyoruz. Kısacası 20. Yüzyılın başlarındakinden farklı koşullar ve yapıyla karşı karşıyayız. Bu gerçeği yadsıyamayız. Ancak emperyalizmi bir şablon olarak da kabul etmemek gerekiyor. Yani şablonu koyacağız ve koşullarda değişiklik veya dönüşüm var deyip artık emperyalizmin var olmadığını ilan edeceğiz. Bu tutum yanlıştır! Çünkü uluslararası koşullarda ve dünya ekonomisindeki değişikliğe ve dönüşüme bağlı olarak emperyalizm gerçeği de belirli bir dönüşüme uğramaktadır. Ancak emperyalizm teorisinde belirtilen ilkeler veya özellikler de statik olmadığı için, bu dönüşüme uygun olarak yorumlanabilmektedir. Bu dinamik süreç içinde emperyalizmin ana özelliklerinin kesinlikle ortadan kalkmadığını ve değişik boyutlarda bazı özelliklerin daha da güçlenerek devam ettiğini söylemek mümkündür diye düşünüyorum.

İkinci boyut kapitalizmdeki dönüşüme ilişkin olacak. Kapitalizmin tarihi uluslararası planda paylaşım süreçleriyle örtüşmektedir. Ben başlıca üç paylaşım sürecinin olduğu kanısındayım.

Birinci paylaşım sürecinde esas olarak Büyük Britanya'nın veya Birleşik Kırallığın egemen olduğunu görüyoruz. Birleşik Kırallık kendi çıkarı

doğrultusunda serbest mübadele veya serbest ticareti savunuyor. Neden? Sanayi devrimini yapan ve hızla sanayileşen bu ülkenin ucuza hammadde ithal etmesi ve dış pazarlara sanayi ürünlerini serbestçe akıtması gerektiği için... Bir parantez açarak bu süreçte ülkedeki, çalışan kesimlerin ne denli, hatta barbarca bir sömürüye tabi olduklarını da belirtmek isterim. Birleşik Kırallık bu süreçte geleneksel sömürgecilik politikasını uyguluyor. Ancak bu politikaya "pırılıtlı" bir kılıf bulmak gerekiyordu. Bu kılıfın "uygarlığı taşımak" olduğunu görüyoruz. Yani sömürgecilik uygarlığı taşıma olarak sunulmuştur... Birleşik Kırallığın karşısına sanayi devrimini gecikmeli olarak tamamlayan ve sömürgecilik politikasını uygulayan devletler çıktı ve şiddetli rekabet ve paylaşım mücadelesi ülkeleri Birinci Dünya Savaşına taşıdı. Ancak bu süreç anti-tezini yarattı. Anti-tez, SSCB'nin kurulması ve ezilen uluslarda yavaş yavaş bir bilinçlenmenin başlaması ve umut ışığının yanmasıdır.

Birinci sürecin bir sonraki aşamasında, paylaşımın henüz tamamlanmamış olması, Birleşik Kırallığın hegemonik güç olma konumunu kaybetmesi ve emperyalist güçler arasındaki hegemonya mücadelesi sonucunda İkinci Dünya Savaşı çıkmıştır. Savaş sonrasında yeni gelişme ortaya çıkmış ve SSCB'nin etki alanına Doğu ve Orta Avrupa'nın girmesiyle sosyalist blok oluşmuştur yani SSCB'nin nüfuz alanında bir genişleme kaydedilmiştir. Belirtmek gerekirse 1917'den itibaren Birleşik Kırallığın hegemonyasının sona ermesinden sonra, İkinci Dünya Savaşı'na kadar uzanan kesitte ekonomik krizlerin yaşandığını ve siyasi istikrarsızlığın belirgin olduğunu görüyoruz. Fakat, ikinci savaştan sonra, hatta savaş sürecinde İngiltere'nin yerini ABD'nin aldığını görüyoruz.

Savaş ertesinde ABD liderliğine veya hegemonyasına dayalı yeni bir uluslararası işbölümünün kurulması söz konusudur. Bu yeni işbölümünün de allanıp pullanıp uluslararası kamuoyuna sunulması söz konusudur. Kamuoyuna yeni bir mesaj da gereklidir çünkü bir yandan SSCB'nin önderliğinde sosyalist blok vardır ve savaşı izleyen yıllarda kağıt üzerinde bağımsızlıklarını elde edecek sömürgelerin sosyalist düşünceden ve kalkınma modelinden etkilenme olasılığı yüksektir, diğer yandan Almanya ve İtalya faşist düzeni uluslararasılaştırma hedefiyle savaşa girmişlerdir, Japonya ise savaş öncesinde "yeni düzen" sloganının arkasına sığınmıştır. Bu durumda ABD'nin hegemonyasına dayalı yeni uluslararası işbölümünün veya düzenin yeni gerekçelere ihtiyacı vardır. Bu gerekçeler bir yönüyle soğuk savaş ortamında ABD'nin "Hür Dünya"nın savunuculuğuna soyunduğunun ileri sürülmesi, diğer yönüyle kapitalist modelin az gelişmiş ülkelerin kalkınma-

sını sağlayacağı düşüncesinin enjekte edilmesidir. Bu çerçevede de ilginç bir şekilde kalkınma iktisadının yavaş yavaş ön plana çıkarıldığını görüyoruz. Kalkınmaya ilişkin modeller kurulmaya başlanmış ve modeller esas itibarıyla gelişmiş ülkelerin iktisatçıları tarafından hazırlanmıştır. Tam anlamıyla ideolojik bir bombardıman başlatılmıştır. Bu dönemde yeni sömürgeciliğin uygulamaya konulduğunu görüyoruz. Birleşik Kırallık ile ABD'yi karşılaştırdığınız zaman, ABD'nin Birleşik Kırallık gibi bir sömürgecilik politikasını, en azından çok kısa bir süre dışında uygulamadığını stratejisi ve yöntemlerinin farklı olduğunu saptayabiliyoruz.

Neden yeni sömürgecilik? Çünkü, özellikle de şunu saptamak mümkün: Galiba 1941 veyahut da 1942'den sonra ABD Pasifik'in dışında da artık üsler edinmeye başlıyor, yayılmaya başlıyor. Hür Dünya'nın korunması şiarıyla yayılmaya başlıyor ve az gelişmiş ülkeleri bir şemsiye altına alarak çekidüzen vermeye çalışıyor. Ayrıca vurgulanması gerekli nokta da savaş sonrasında yetmişli yıllara uzanan kesitteki çok özel tarihsel koşullarda, ki buna iktisatçılar "sermaye birikiminin altın çağı" yakıştırmaları yapıyorlar, ABD ekonomisinde hızlı büyüme yaşanıyor. Batı dünyasında ABD kökenli "Fordist veya yoğun sermaye birikimi modeli" dediğimiz bir modelin uygulandığını ve ekonomik genişlemenin sağlandığı gözlemleniyor. Bu süreçte az gelişmiş ülkelerin bir bölümünde çokuluslu şirketler aracılığıyla kapitalist merkezlerde rantabilitesini yitirmiş sanayi kollarının yeşertildiğini, çarpık, montajcı bir sanayinin doğduğunu, yani entegre olmamış bir sınai yapının oluşturulduğunu görüyoruz. Bu süreç kapitalist sistemi yetmişli yıllarda yapısal nitelikteki bir krize sürüklemiştir. Bu birikim süreci ve model iflas etmiştir. Ondandan sonra ne oldu? Yetmişli yıllarda yalpalanmalar olduğunu, ama daha sonra bu krizden üçüncü paylaşım sürecinin çıktığını görüyoruz ve bu da yaşadığımız süreçtir diye düşünüyorum. Nedir bu? Küreselleşme ve yeni dünya düzeninin inşa edilmesi.

Burada çok ilginç bir şey var: Seksenlerin başından sonlarına kadar uzanan zaman diliminde Sovyetlerde yeniden yapılanma yani Perestroyka ve dış politika yönünden Glasnost uygulamaya konuldu. Bu süreç veya yeni yönelimler Sovyetlerin ve sosyalist bloğun çözülmeye doğru yöneldiğini göstermekteydi. Nihayet doksanların başında 90'ın başında Sovyetler Birliği'ndeki rejim çözüldü ve sosyalist blok dağıldı. Bu çok önemli bir tarihsel olgu. Böylelikle seksenli yılların başında başlayan üçüncü paylaşım sürecinin ikinci aşamasına geçildi. Bu yeni dönem ABD'nin rahatlatma ve tek hegemonik devlet olma yönünde verdiği mücadeleyle özdeşleşiyor. Artık gerek politik olarak, gerekse ekonomi alanında olsun ABD'nin tüm dünyaya

meydan okuması söz konusudur. Bu açıdan 11 Eylül önemli bir tarih veya eşiktir. Geriye dönersek seksenli yıllarda Sovyetler Birliği ile ilişkiler her ne kadar yumuşasa da, Sovyetler Birliği, Reagan'ın ifadesiyle "şeytanlıklar imparatorluğu" veya "kötülükler imparatorluğu" olarak kabul edilmiş ve bu ülkedeki rejimi, komünizmi yıkmaya yönelik bir strateji benimsenmişti. Dolayısıyla SSCB çözülene kadar ABD'nin parolası veya amacı SSCB'yi çökertmektir. SSCB'nin dağılmasından sonra, yani doksanların başlarından 11 Eylül'e kadar ABD bu defa insan hakları savunuculuğuna soyunmuştur. Haziran ayında Le Monde Diplomatique'de Eric Hobsbawn'un bir makalesi çıktı. Yazar "insan hakları emperyalizmi" terimini kullanıyor, bu yakıştırma bana çok ilginç geldi. Bu yazıdan bağımsız olarak söylüyorum, insan hakları ve demokrasi gibi son derece önemli ve saygı duyulması gerekli değerler ve kavramların arkasına sığılarak, ABD'nin öngördüğü rejimlerin oluşturulması süreci başlatılmıştır. ABD yetkilileri Irak'ı işgalinden önce kitle imha silahlarının yanısıra Irak'ta halkın özgürleştirileceği savını ileri sürmüştü! İnanırcı mı?

11 Eylül bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir ama taşlar, 11 Eylül'den önce döşenmiştir. Şu anda ABD yönetimindeki kişilerin daha 1997-98'de Clinton'a bir resmi dokümanla başvurdukları biliniyor. Yani şu meşhur Amerikan Yüzyılı Projesi kapsamında 1998'de Clinton'a bir mektupla, Saddam Hüseyin'in devrilmesi ve Birleşmiş Milletler ile ilişkilerde radikal değişikliğe gidilmesi yönünde bir öneride bulunuyorlar. 11 Eylül bunun bahanesi olmuştur. Bu sefer 11 Eylül ile birlikte Amerika'nın sloganı ne olmuştur? Terörizmle savaştır. Dolayısıyla, bu süreçte de ABD'nin aslında bir hegemonya savaşını verdiğini görüyoruz. Bu gerçeği ortaya koyan çok belge var, yani internetin sağladığı olanaklardan da yararlanarak çok sayıda belgeyi -tabii ki gizli olanlarda daha neler vardır!- daha önce de taramıştım, çıkarmıştım.

Ayrıntıya girmeden yalnızca bir iki belgeye değinmek istiyorum: Önce şu meşhur Amerikan Yüzyılı Projesinde yer alanlar arasında Cheney, Rumsfeld, Wolfowitz, Perle, Khalilzad'ın yer almasıdır. Bunlar çok açık, sayfalar dolusu yayınladıkları raporlarda her şeyi çok net ortaya koyuyorlar, hiç çekinme yok. ikincisi, George Bush'un 20 Eylül 2002'de açıkladığı National Security Strategy (Ulusal Güvenlik Stratejisi); bu çok önemli bir metin diye düşünüyorum. Bu metin Amerika'nın iktisadi alanda olsun, teknolojik alanda olsun, askeri ve kültürel alanda olsun, egemenliğini ve fütursuzluğunu ortaya koyuyor. Dolayısıyla, burada ABD potansiyel tehdit olarak gördüğü düşmanlarını caydırmak için zaman yitirmeden gerektiği za-

man tek başına müdahale hakkını kendine tanıyor; ayrıntılara girmeyelim. Bir de son olarak şunu söyleyeyim: Mart 2003 tarihinde Esquire Dergisinde Rumsfeld'in danışmanlığını da yapan Prof. Barnett'in bir yazısı anlam yüklü. Barnett burada dünyayı iki bölgeye bölüyor. Birincisi, küreselleşmiş ve işleyen bir bölüm, yani küreselleşme sürecine dahil, entegre olmuş, Amerika'nın öngördüğü şekilde demokrasinin kurulduğu, global ekonomiye dahil olan bölgelerdir. Bunun dışında ise entegre olmamış, terörizme açık veya çatlak bölgeler yer alıyor. Bu ülkeler de tehdit oluşturan tehlikeli bölgeler olarak nitelendiriliyor. Bunların bir an önce entegre edilmesi gerekiyor, bunun için de rejim ve yönetimlerin elimine edilmesi kaçınılmaz gözüküyor. Bu arada Türkiye açısından önemli bir nokta var tabii: Yazarlar arasında çeşitli görüşler var, ama bu iki bölgeyi birbirine yapıştıran, arada kalan bölgeler var. Mesela, Latin Amerika'da Brezilya, Meksika; Asya'da Pakistan, Endonezya, Güney Kore; içinde yer aldığımız bölgede ise Ukrayna'dan başlayan, Türkiye ve Azerbaycan'ı kapsayan bir kuşak var; Kuzey Afrika'da Cezayir ve Mısır bulunuyor. Bu bölgeler çok kritik bölgeler. Bir tür fay hattı söz konusu. Dolayısıyla, ABD'nin bu bölgeler ve ilgili ülkeler üzerinde çok ciddi tasarımları olduğunu düşünüyorum.

Her ne kadar ekonomiye giremediysem affola, ikinci turda birazcık da ekonomik boyutuna girmeye çalışacağım.

Teşekkür ederim.

Nazif EKZEN (Oturum Başkanı)- Teşekkürler hocam.

Özellikle bu son bölümde yaptığınız açıklamalar bize Türkiye'yle ilgili kısma daha somut bir biçimde yaklaşma imkânı verdi. Benim bilgilerim eğer yanılmıyorsa, 1945'ten sonra 1946-47'de Türkiye uluslararası ilişkilerinde ciddi bir tercihte bulundu. O tercih Batının hem askeri, hem siyasi, hem de ekonomik yapısının içinde yer almak tercihiydi. Onun da somut adımlarını 1946 yılında yapılan birtakım değişikliklerde görürüz. Uluslararası para sandığına girmekten tutun, Birleşmiş Milletlere dahil olmak. O arada 45'in sonundan başlayıp 46'nın ortalarına kadar Amerika'yla yapılan çok ciddi bir dizi anlaşmalar süreci vardır. Türkiye böyle bir temel tercihte bulundu ve 46'dan bu yana alırsak, yani yaklaşık 50-55 yıldır bu tercihini ısrarla sürdürdü. Ama bu son Irak savaşı nedeniyle, sanki bu alanda bir çatlak, bir sürtüşme, bir sözleşmelerin yeniden gözden geçirilmesi gibi bir durumun olduğu ısrarla anlatılmaya çalışıldı.

Biz şimdi Sayın Uzgel'den buna ilişkin daha somut değerlendirmelerini

isteyeceğiz. Acaba, Irak ile bir sıcak çatışmanın öncesinden başlayarak Türkiye'den istenilenlere baktığımızda, Türkiye'den Roma'nın Anadolu Garnizonu olması mı istendi, Türkiye buna mı başkaldırdı, yoksa başka bir şey miydi hocam?

Doç. Dr. İlhan UZGEL- Hemen sorunuza kısa bir cevapla başlayayım, sonra Sinan hoca'nın bıraktığı yerden devam edeceğim. "Onu olamayacağız" diye korkuyorlar şu anda Türkiye'de, yani "NATO'nun ileri ucu konumunu kaybediyoruz" korkusu var. Ona daha sonra geleceğim, temel kaygı ve korku bu gibi gözüküyor.

Sinan hoca, emperyalizm tartışmalarından başladı, çok iyi bir çerçeve çizdi ve siyasi boyutuna da gayet güzel girdi. Ama yine de, birkaç nokta eklemeyi gerekli görüyorum; ondan sonra Türkiye boyutuna geleceğim.

Bir defa küreselleşme tartışmaları ve olgusu, 11 Eylül, arkasından Afganistan'a müdahale, Irak'ın işgaliyle yeni bir boyut kazandı. Daha açık söylemek gerekirse, küreselleşmenin sonunu ya da yeni bir dönemin başlangıcını mı işaret ediyor bu gelişme? Batı literatürü ve siyasi söylemi, bu "multilateralism" dedikleri, çok taraflılıktan sürekli söz eder ki, Amerika'da Clinton dönemi böyle tanımlanır. Şimdiki yönetim ise, "unilateral" yani tek taraflı olarak tanımlanıyor. Amerikalılar kibar ifadeler bulmakta çok iyiler. Bunun anlamı aslında açık olarak şu: Dünyayı paylaşarak mı sömürelim, yoksa bir hegemon devlet bunu tek taraflı mı yapsın? Burada çok ciddi bir ayrışma olduğu göze çarpıyor.

Bush'un 2002'de yayınladığı o ulusal güvenlik belgesinden söz etti Sinan hoca, daha geriye gidersek, şu an Amerikan yönetiminin başında olan ekip, 1992'de Clinton iktidara geldiğinde bir belge hazırladı. Bu belge, muhtemelen Amerikan sistemi içindeki rakip gruplar tarafından New York Times Gazetesine sızdırıldı. Bu belgede şu yazıyordu: Amerika rakip istemiyor ve olası rakiplerini engellemeli. Bu belge 92'de basına sızdırıldıktan sonra gösterilen tepkiler nedeniyle geri çekildi, Clinton döneminin yönetimi "hayır, biz böyle bir politika izleyemeyeceğiz" dedi.

Şu an Bush yönetiminin uyguladığı politika, o 92'de uygulanamayan

belgedir ve açık açık ulusal güvenlik stratejisinde de yazar. Amerika rakip istemiyor ve bunun için de, silahlanma harcamalarını korkunç artırdı. Öyle ki, Amerika'nın kendisinden sonra gelen 5 rakibinin toplamından daha fazla bir silahlanma harcaması var. "Revolution in Military Affairs" dediği, son teknolojilerin doğrudan silahlı kuvvetlere uygulanması yoluna gitmeye başladı. Bu süreç 91'de başladı, her zaman teknolojiyi uygular, ama 99'da Kosova'da denedi, Afganistan'da bir miktar denedi, zorlandı, çünkü son derece geri bir ülkede hedef bulmakta zorlandı. Irak'ta bunu kullandı. Mesela, savaş başlar başlamaz elektronik sistemleri kullandı ve bütün iletişim, komuta merkezlerini felç etti. Hatta bundan Türkiye, Suudi Arabistan ve İran da etkilendi. Yalnız, temel problem şu: Kendisi de etkilendi, yani kendisi de konuşamadı, ondan sonra da vazgeçti. Bununla da dünyaya sahip olduğu askeri gücü göstermiş oldu. Bu büyüklükte bir mobilizasyon, yani Ortadoğu'ya 250 bin asker kaydırabilirdi. Mesela, Körfez Savaşında 1991'de Irak'ı Kuveyt'ten çıkarmak için -Kuveyt çok daha küçük bir bölgedir- Ortadoğu'ya 500 bin asker yığmıştı. Bütün Irak'ı işgal etmek için 250 bin kadar asker yetti. Aradaki fark, teknoloji farkıydı, bütün bunları uygulayabilirdi.

Bence, bu noktada en önemli gelişme, Fransa ve Almanya'nın yanına Rusya'yı alarak Amerika'ya karşı çıkabilmiş olmasıdır. Bu soğuk savaş sonrasındaki ilk önemli karşı çıkıştır. Amerika'ya karşı çıkış, bir Avrupa bloğundan, yani Almanya-Fransa bloğundan ki, Rusya ikili de değil, üçlü oynuyor, bir taraftan bazı alanlarda, iktisadi alanlarda Amerika'yla ilişkisini iyi tutmaya çalışıyor, bir taraftan Almanya-Fransa bloğuna destek oluyor, bir taraftan da Çin'le -Türk kamuoyunun gözünden kaçıyor- 1992'den itibaren periyodik görüşmeleri var ve hepsinin de ana teması dünyanın tek kutupluluğuna karşı toplantı, konferanslar dizisini yürütüyor. Rusya yanına Çin'i ve Hindistan'ı da aldı, hatta bu 2001 başında Şanghay İşbirliği Örgütüne dönüştü. Dolayısıyla, böyle bir yapı oluştuğunu görüyoruz.

Belki, daha enteresan bir şey, küreselleşme tartışmaları bağlamında, doğrudan sanki 1915'e dönüş var, yani Birinci Dünya Savaşı öncesine dönüştü benzer veriler alıyoruz. Nedir? Amerika, fark ettiyse, 91'den itibaren vurduğu her yerde kalıyor. Hatta Irak'ta artık doğrudan yönetime geçti. Oysa ki, emperyalizm bunu terk etmişti, İkinci Dünya Savaşından sonra doğrudan yönetimden vazgeçmişti. Maliyetli bir şeydi, bunun bir sürü yükü vardı. "Neo-emperyalizm" dediğimiz, yani iktisadi ve diğer siyasi araçlarla bunu gerçekleştirebiliyordu. Bundan vazgeçti, doğrudan enerji hatları üzerine denetim kurmaya çalıştığını görüyoruz. Küreselleşmenin akıbetini tehlikeye sokuyor, çünkü en temel verilerine itiraz ediyor. Çok ilginçtir, bütün

bu sürece tepkilerden biri, Soros'tan geldi. Soros Amerika'yı çok tek taraflı buldu. Soros memnun değil, çünkü küreselleşmeyi temsil eden, yani özellikle mali kısmını temsil eden bir figür.

Geçen gün internet üzerinden enteresan bir haber geldi. Amerika'da bazı kesimler NGO'ların faaliyetlerinden rahatsız, "ulusal egemenliğe fazla müdahale ediyor, hatta Amerika'nın egemenlik yetkilerine karışmaya başladı" diye. Bu hep terse gidişi gösteren işaretler. Avrupa'yla Amerika arasında özellikle Fransa-Almanya bloğuyla Amerika arasında çok ciddi çekişme var. Mesela, geçenlerde Fransa'da yapılan havacılık fuarına Amerikan şirketleri katılmadılar. Bush iktidara gelir gelmez çelik ithalatını kısıtlamaya çalıştı. Onun yanında bir sürü siyasi, Kyoto Protokolünden çekilmesi, uluslararası ceza mahkemesinden Amerikan askerlerinin muaf tutulması, 1972 ABM anlaşmasını tek taraflı ihlal etmesi gibi son derece tek taraflı girişimlerde bulundu. Küreselleşmenin temelinde sonuçta kapitalist bir işbirliğini olduğunu varsayıyorduk. Tam tersine, ulus-devlete dönüş var gibi, en azından merkezde bir dönüş var gibi bir gelişmeye tanık oluyoruz gibi geliyor bana.

Şunu da söyleyip, bu kısmı tamamlayayım: Sinan hoca hegemon devletlerden söz etti. Amerika, şu anda son yayınlanan ulusal güvenlik belgesiyle de şunu gösterdi: Amerika günümüzde korkan bir hegemon, yani bu hegemonik pozisyonunu kaybetme konumuna geldiğini fark edip, o korkuyla hareket eden, daha da saldırganlaşan, daha da dünyayı tanımaz hale gelen bir hegemon. Bu genelde cycle'lar, yani çevrimlerle ifade ediliyordu ki, İtalya kent devletleriyle başlatılır, işte bir versiyonuna göre ondan sonra Birleşik Eyaletler, yani Hollanda, Birleşik Krallık, Birleşik Amerika, yani hiçbir hegemon sonsuza kadar kalmadı.

Böyle bir uluslararası ortamda Türkiye ne yapacak? Bir defa sizin de sözünü ettiğiniz gibi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında bir stratejik işbirliği vardı. Türkiye, bununla 2001'e kadar idare etti. Bu anlamda Türkiye için soğuk savaş da bitmedi. Nedir o? Çok basit bir dengeye dayanıyor, "ben toprağımı, stratejik konumumu kullandırırım, karşılığında sizden biraz güvenlik alırım, biraz güvenlik katkısında bulunurum, ama daha da önemlisi iktisadi kaynak alırım"; Türk dış politikası bu mantığa dayanıyordu. Bu mantık değişmedi, soğuk savaş bitti, dünya değişti, Türkiye Sovyetlerin ve sosyalizmin, Batı dünyası için tehdit olarak görülen bu iki olgunun yerine, bölgesel istikrarsızlıkları, hatta ideolojik olarak milliyetçiliği koyarak bu konumunu sürdürdü. Bu Amerika'nın da işine geldi. Mesela, Türkiye'nin Orta Asya'ya yönelmesini öneren, geçen gün burada konuşturulmayan Gra-

ham Fuller'dır. Türkiye'nin yeni jeopolitiği diye bir çalışma yaptılar, Türkiye'nin Balkanlardan Orta Asya'ya kadar yayılması, yani Amerika o bölgelere girmeden önce Türkiye'nin ortamı yumuşatmasını istediler.

Nazif EKZEN (Oturum Başkanı)- Hocam "burada konuşturulmadı"dan kastettiğiniz Mülkiyelilerde değil, ODTÜ'de.

Doç. Dr. İlhan UZGEL- Evet, ODTÜ'de konuşturulmadı. Ben de oradaydım, tanık oldum da, onun için hemen aklıma geldi.

Türkiye bu alışkanlığını, bu stratejik perspektifini yenilemeyi düşünmedi, hatta bunu dile getirmekten büyük memnuniyet de duydu. Türkiye'de resmi düzeydeki bütün temaslarda bunu söylediler, yani siz kendinizi uluslararası sistemde yalnız ve yalnızca stratejik önemi olan bir ülke olarak sunarsanız, sizin de bu yönünüzü pohpohlar ve kullanmak gerektiği sürece kullanırlar, bu ihtiyaç bittiğinde de bir kenara atarlar; Türkiye kendisini böyle konumladı. Mesela, 97'de dönemin Başbakanı Yılmaz, Beyaz Saray'da Clinton'la görüşmesinde, Clinton Yılmaz'a şunu söyledi: "Ne zaman haritaya baksam, Türkiye'nin ne kadar stratejik konumda bir ülke olduğunu yeniden görüyorum" Bunu tabii ki, oradaki danışmanları başkana söylemesi için öneriyorlar, çünkü bunu duymak Türklerin hoşuna gidiyor. Mesela, Yunanistan'la temalarında söyledikleri şey şu: "Yunanistan olmasaydı, Amerikan demokrasisi olmazdı" yani her ülkeye göre değişiyordu. Bunu duymaktan hoşlanıyorlar, Türk siyasi, askeri eliti, çünkü 50 yıl boyunca kendisini böyle tanımladı. Batıyla temalarında "biz, NATO'nun ve Batı dünyasının kanat ülkesi olarak Batı dünyasını koruduk" dedi.

Prof. Dr. Yavuz SABUNCU- Niye "50 sene" diyorsun da, "Kırım Savaşından beri" demiyorsun?

Doç. Dr. İlhan UZGEL- "Kırım Savaşından sonra" demem, çünkü Türkler, Kırım Savaşından sonra 1919 sürecini yaşadı, Birinci Dünya Savaşı sürecini yaşadı.

Şu noktada Türkiye bir yol ayrımına girdi: Bir defa, bu stratejik değer kavramı altüst oldu. Şundan dolayı: Birincisi; Amerika, Balkanları stratejik olarak Avrupa'ya bıraktı. Temel politikası şudur: "Balkanlar bölgesi Avrupa'yla entegre olsun. Yalnız, burada İslami fundamentalizmin gelişmesine izin vermeyin ve tekrar istikrarsızlık çıkarmayın, ben bir daha gelmem" dedi ve askerlerini çekmeye baladı. Çekip nereye kaydırıyor? Onu tahmin edebiliriz; kaydırıldığı yer Orta Asya, yani Afganistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Ortadoğu.

İkincisi, Balkanlara artık yerleşti. Kosova'da Amerika'nın bir üssü var, yani ben bu kadar büyük bir üs görmedim, kilometrelerce uzunluğunda. Romanya'da, Bulgaristan'da, Macaristan'da, Polonya'da üs kurmaya başladı. Hatta, Rumsfeld artık Fransa'yı, Almanya'yı beğenmiyor, "Eski Avrupa" olarak tanımlıyor. Almanya'dan Polonya'daki üsse asker kaydırıyor. Dolayısıyla, böyle bir çeşitlilik ortaya çıktı. Ortadoğu'da Türkiye'nin çok önemliydi ve Türkiye'yi en önemli unsur yapan konu, Irak'ta Saddam faktörüydü. Şimdi Irak'ta Amerika'nın kendisi var. Orta Asya'da 90'ların başında Türkiye'ye ihtiyacı vardı. Artık Orta Asya'ya kendisi yerleşti. Dolayısıyla, Türkiye'ye biçilen rol, barışı koruma rolüdür ve bu da sınırlı bir roldür ve heveslisi çoktur. Bunu Polonya da yapabiliyor, Endonezya askerleri de barış koruma operasyonlarında var; dünyadan 100 kadar ülke katılıyor. Dolayısıyla, bu anlamda Türklerin, şimdi oturup düşünmeleri gerekiyor.

İkinci nokta; bu bağlamda "demokratikleşme" kavramının nasıl bir içerik taşıdığıdır. Hâlâ önemli ve Türkiye'de siyasi ve askeri elitin anlamadığı nokta, demokratikleşmenin kendisinin artık günümüzde bir güvenlik kaynağı olduğudur. Çünkü, 90'lardan itibaren vurulan, bombalanan, ambargo uygulanan ülkelerin hepsi, demokratik olmayan ülkeler. O yüzden de demokratikleşme, güvensizlik, parçalanma, bölünme değil, tam tersine daha fazla güvenlik ve daha fazla istikrar getiriyor. Türkiye'nin bunu biraz anlaması lazım.

Son bir faktör olarak da, AKP unsuruna değinmek gerekiyor. AKP, Amerikan yönetim ve akademik çevrelerinin 10 yıl gecikmeyle başarabildikleri bir gelişme. Bu 90'ların başındaki projedir ve bu projenin başında da Graham Fuller'la, Ian Lesser vardı. Amaçları şuydu: Bu bölgede İslam siyasi bir faktör. Bununla en kolay baş etmenin yolu, bunu iktidara çekip, siyasal sistemin içine çekip ılımlaştırmak, bir tür Batı Avrupa'daki Hıristiyan demokratik partileri haline dönüştürmekti. 90'ların başında bu tutmadı, 96'da bir Refahyol deneyimi yaşandı, ama o başarısızlıkla sonuçlandı. AKP bu rolü çok iyi benimsedi. Hemen uygulamalarına baktığımızda, bu 1 Marttaki kazayı dışarıda tutarsak ki, orada da AKP'nin Hükümet olarak tavrı çok nettir. Erdoğan, hem tüm milletvekillerini, hem tüm Türk kamuoyunu "maşlarınızı alamazsınız" diye bir bakıma tehdit de etmişti. Bir sürü verinin dışında bence ikisi çok kritik. Biri, AKP Hükümetinin Devlet Bakanı Babacan'ın, Bilderberg toplantısına gitmesi çok ciddi bir göstergedir. İslamcı kesimin tamamen karşı olduğu, Siyonist, masonist bir oluşum olarak gördüğü Bilderberg toplantısına o düzeyde bir yetkilinin gitmesi çok önemlidir. Di-

ğer önemli bir veri de, İsrail'e yakında Tayyip Erdoğan'ın yapacağı gezidir; bu çok ciddi bir dönüşüm. Dolayısıyla, AKP'nin bunu iktisadi bazı gelişmelerle telafi etmesi, dengelemesi gerekiyor. Özellikle tutucu kanadın, yani seçmen kanadının bunlardan büyük rahatsızlık duyması beklenebilir.

Kapatırken şunu söyleyeyim: Dünyada siyasi olarak üçlü bir yapıya doğru gidiliyor; bir tarafta Amerika, bir tarafta Almanya ve Fransa'nın çekirdeğini oluşturduğu Avrupa bloğu, diğer tarafta da Çin, Hindistan, Rusya'nın öncülüğünü yaptığı blok. Bu bloklardan Türkiye, en yakın Avrupa Birliğine duruyor ve belki Avrupa Birliğinin de bunu gördüğünün işaretlerini alıyoruz.

Burada keseyim, ikinci turda devam ederiz.
Teşekkürler.

Nazif EKZEN (Oturum Başkanı)- Hocam, Sayın Sabuncu'ya geçmeden bir şeyi sormak istiyorum: "2001'e kadar" diye bir sınır koydunuz, 2002, 2003'ün başlarını boşlukta bıraktınız. O özel bir tarih midir?

Doç. Dr. İlhan UZGEL- Hangi bağlamda söyledim?

Nazif EKZEN (Oturum Başkanı)- "İdare etti Türkiye" dediniz.

Doç. Dr. İlhan UZGEL- 11 Eylül'ü kastettim. Buraya kadar gitti, bundan sonraki kırılma noktası için yeni bir politika lazım. Mesela, Amerikan eski büyükelçisi Marc Parris'in söylediği şey, "yeniden tanımlamalıyız" 2001'den sonra dengeler değişti, Amerika'nın gözünde Türkiye'nin rolü de değişmiştir. Dolayısıyla, 2001'den sonra yeni bir tanım yapılması gerektiğini söyledim. 10 yıl daha idare etti, ama 11 Eylülden sonra bu politikayla sürdü. Çünkü, iddialı olduğu alanlarda, bölgesel bir üs olarak koydu. Amerika'nın kendisi fiziki olarak var olmaya başladı, Türkiye'ye ihtiyacı çok azaldı. Türkiye eşikler arasında bir ülke haline geldi, yani Romanya, Bulgaristan gibi oldu.

Prof. Dr. Yavuz SABUNCU- O zaman ben hatırlıyorum; Sovyetler Birliği çöktüğü zaman, biz Türkiye'yle ilgili olarak "Türkiye'nin silahlanması, büyük ordu beslemesi gibi sorunlarda" belki bazı çözümler olacak diye düşünüyorduk. Sonra birdenbire Türkiye'deki etkili ve yetkili çevreler tam tersini söylemeye başladılar, "şimdi daha çok silaha ihtiyacımız var ve Türkiye'nin stratejik önemi daha da arttı"; bu laf 10 yıl söylendi. Ama bu galiba, senin söylediğin gibi, kendi kendine telkin yapmaya, kendi kendini ikna etme çalışmasıydı.

Doç. Dr. İlhan UZGEL- Hocam, siz hazır başladınız, Doğu bloğu sistemin çöküşü sürecinde, Türkiye'nin güneydoğusunda ciddi bir sıcak çatışma alanı vardı, o nedenle Türkiye onu çok önemsiyordu ve yaklaşık 5-6 yıl daha o sürdü. Türkiye onu bir gerekçe olarak görüp, kendi silahlanmasını devam ettirdi diyebilir miyiz?

Prof. Dr. Yavuz SABUNCU- Bunu gerekçe mi olarak gördü, yoksa gerekçe olarak mı kullandı; onu bilemiyorum. Değerlendirilmesi gereken noktalardan biri şu: Büyük bir askeri bürokrasi var ve 1991'den sonra birdenbire silahlanmanın meşruiyeti zedelendi. Benim düşündüğüm şey, 1991'de buydu. Ama Türkiye'nin hakikaten daha çok silahlanmaya, stratejik önemin artması bölgesel istikrarsızlık dolayısıyla ordusunu bu boyutta muhafaza etmesi mi gerekiyordu, yoksa her bürokrasinin kendi işlevini yaratması nedeniyle mi bu iddialar ortaya çıktı?, Bunu bilemiyorum. düşünmek lazım. Sayın Uzgel herhalde daha iyi tanımlar, Türkiye'de yeni ortaya atılan belli bir askeri yaklaşımın Güneydoğu Akdeniz'de bir başat güç olma, orayı kendi "nüfuz bölgesi" olarak görme gibi bir eğilimi mi var? Kıbrıs meselesi de bununla bağlantılı. Biz gençken Kıbrıs mitingleri falan yaparken, hep Kıbrıs'taki Türk soydaşların can ve mal güvenliğinden söz edilirdi. Sonra bu 1990'larda "bir tek Türk kalmasa bile, Kıbrıs 'stratejik önemi nedeniyle Türkiye için önemlidir' noktasına geldi". Daha önce olmayan bir stratejik önem miydi, yoksa daha önce düşünülmeyen bir şey miydi bu, ya da vardı da söylenmiyordu mu? Bunun dış politikanın saptanmasında herhalde büyük etkisi var. Acaba Türkiye'nin büyük ölçüde askeri gücüne dayalı yeni bir bölgesel stratejisi mi var? Ben bunu bilmiyorum, çünkü tam söylenmiyor, ama Kıbrıs'la ilgili olarak üzerinde "stratejik çıkarlar" lafının sıkça söylenmesi ve Türkiye'nin silahlanmasındaki farklı boyutlar, Awacs uçakları, havada ikmal uçakları gibi, böyle bir noktayı akla getiriyor. Ben dış politika uzmanı olmadığım için, yalnızca kamuoyunun da pek tartışmadığı kuşkularımı söylüyorum.

Doç. Dr. İlhan UZGEL- Bölgesel bir güç olma iddiası vardı.

Prof. Dr. Yavuz SABUNCU- Ama Türkiye galiba "burası benden sorulur" demek istiyor. Türkiye'nin silahlanması, "yurtta sulh, cihanda sulh" diye bir stratejiye göre mi belirleniyor, yoksa ileri savunma mı bu?

Doç. Dr. İlhan UZGEL- Tam da odur zaten. Siz onu bilerek şey yaptığınız herhalde, çünkü savunma stratejisi ileriden savunmaya dayanır ve 90'larda sınırların ötesinde başladığı anlayışına dayanır. O yüzden Kuzey Irak'ta asker tutulur, o yüzden Kıbrıs'tan asker çekilmeye itiraz edilir.

Prof. Dr. Yavuz SABUNCU- Kuzey Irak'ta asker tutulması, herhalde biraz daha iç nedenlere bağlı olsa gerek.

Nazif EKZEN (Oturum Başkanı)- Peki, Sayın Sabuncu, Sayın Sönmez'den ve Sayın Uzgel'den genel bir değerlendirme aldık ve orada uluslararası işbölümünde ve de onun sonuçları olarak Türkiye'nin konumunda ciddi bir değişimin olduğu izlerini alıyoruz. Bunun içeriye yansımaları konusunda yaşadığımız birtakım süreçler var. 1 Mart oylaması var, ondan sonraki süreçler var, daha sonra da Türkiye'de sanki bütün bunlar bir anda yaşanmış, bitmiş ve bütün hepsi gündemden kalkmış gibi, belli bir kesimin tek maddelik bir gündemle bu ilişkileri sürdürme çabası içinde olduğunu görüyoruz. O da, AB gündemi. AB'nin gündemde bu kadar tek başına olması, bu yaşananların bir sonucu mu, yoksa başka bir kararlılığın sonucu mu?

Prof. Dr. Yavuz SABUNCU- Şunu düşünüyorum: Türkiye Cumhuriyetinin 80 senelik geçmişiyle bağlantılı olarak, Türkiye'nin birikmiş meselelerinin hesabının kesilmesi, faturaların ödenmesi zamanı geldi; benim inancım bu. Bu içindeki demokrasi sorunu, Kürt sorunu, dıştaki sorunlar, Türkiye'deki sivil-askeri iktidar ilişkileri, laiklikle ilgili meseleler. Bütün bunlar, uzunca süredir ertelenmiş sorunlardı. Hep aynı sözleri, Türkiye'de ve dünyada hiçbir şey değişmiyormuş gibi söylene gelen sözleri dinledik. Fakat şimdi hesap kesilmesi gereken bir noktadayız. Cumhuriyetin, özellikle 1980'lerden bu yana acille-

şen sorunlarla ilgili bir şeyler yapması gereken bir noktadayız; benim genel olarak izlenimim bu. Hangi alana bakarsam bunu görüyorum. 28 senedir Kıbrıs meselesi, 10-15 yıldır Kuzey Irak'la ilgili paranoyalarımız. Orada çok iddialı olunan kendi kendimize tekrarladığımız kırmızı çizgiler. Allah'tan o kırmızı çizgiler Amerikan müdahalesi sayesinde, ortadan kalktı da, Türkiye en azından bu sorunu farklı bir biçimde gündeme almak zorunda kaldı.

Avrupa Birliğiyle ilgili olarak da, herkesin pek çok hoşlanmayacağı ve kaba bir benzetme yaparsam, Türkiye'nin Tanzimat dönemine benzer bir durumda olduğunu görüyorum. Gümrük Birliği nedir: 1838 Ticaret sözleşmeleri. Ama şunu da unutmayalım, Osmanlı İmparatorluğu Tanzimat'la Av-

rupa devletleri arasına girip 80 yıl daha varlığını devam ettirme fırsatını yakalamış oldu. Bununla, "Türkiye'nin varlığını devam ettirmesi için, Avrupa Birliği şarttır" filan demiş olmuyorum, ama Türkiye'nin konumunu Sayın Sönmez'in dediği gibi, fay hattı üzerinde görürsek, bu fay hattının üzerinde dengede durmak çok daha zor ise, Türkiye'nin Avrupa'yla bütünleşmesi, hem demokratikleşme, dolayısıyla güvenlik, hem iç sorunlarının halledilmesi, hem dış sorunlarının halledilmesi bakımından bence önem taşıyor. Dolayısıyla, kendimi esaslı bir Avrupa Birliği savunucusu olarak görüyorum. Türkiye'nin bu demin sözünü ettiğim birikmiş faturalarını çok hırpalanmadan karşılayabilmesinin bir aracı olarak görüyorum. Tıpkı, 1839'da Reşit Paşanın Tanzimat Fermanını okur ve Osmanlı modernleşmesi önemli bir sıçrama aşamasına geçerken, desteğini Batı ülkelerinden, Fransa ve İngiltere'den alıyor olması gibi. Şimdi de demokratikleşme konusunda atılan adımlar, sivil-asker ilişkileri konusunda atılan adımlar, Türkiye'nin kendi iç dinamiklerinin değil, dışarıdan koyulan koşullara uyulması biçiminde ortaya çıkıyor. Hazin, ama durum böyle görünüyor.

Şunu da hatırlatayım: Derler ki, Tanzimat Fermanı okunduğunda, birtakım Osmanlı paşaları kılıçlarını çekip, yastıkları doğramışlar, " Ah Tanzimat, ah sen ne belaymışsın" diye. Şimdi Türkiye'deki Avrupa Birliğiyle ilgili atılımlara veya değişikliklere yönelik muhalefette kısmen böyle reaksiyoner bir biçimde ortaya çıkıyor gibi geliyor bana. AB ve bunun sürüklediği reformlar bakımından dikkat çeken bir nokta da, Türkiye'de bu 200 senelik süreç içinde modernleşme atılımlarını gerçekleştiren merkez güçlerin, şimdi kendilerini muhafazakâr bir konumda tanımlamaları, "ilericilik" kavramının hemen tamamen unutulmuş olmasıdır. Geçenlerde emekli bir deniz kuvvetleri komutanı "biz aslında muhafazakârsınız, devrimci olan iktidardır" dedi. O "devrimci"yi pozitif olarak tanımlamıyor olabilir, ama Türkiye'de muhafazakâr olmanın, en azından Türkiye halkının maddi konumu bakımından muhafaza edilecek fazla bir şey olmadığı için, ülke için bir çıkış olmadığını söylemek lazım.

İç politikaya bakarsak, AKP iktidarı, Amerikalıların bize yıllardır söylediği bir şeyi temsil ediyor; "siz modern, laik bir ülke olmak için boşuna debelenmeyin, İslamiyet eninde sonunda sizde hâkim olur, siz bunun ılımlısına razı olun; sizin için de, bizim için de iyi olur" demesinin somutlanmış biçimi. Tabii, bunu biraz daha geri götürmeliyim. İlimli İslam'ı yaratan neydi? "Türkiye'ye ılımlı İslam lazımdır, siz İslamiyet'i rejimi korumak için bir araç olarak kullanın" filan diyenler kimlerdi? Bunu tahmin edebiliriz, ama uygulayan kimlerdi? O da 1980 askeri rejimi. Yirmiüç sene sonra

da, o askeri rejimin öngördüğü toplumun, belki pek istenmeyen, ama öngörülmesi gereken siyasal iktidarı ortaya çıktı. Yani Türkiye'nin geleceği için 1980 darbesi ile "kurmay planı" yapanların "biz böyle istemiyorduk, vah vah" demeye hakkı yok.

Bir şeyi daha ekleyeyim: Sayın Sinan Sönmez söyledi, bu insan hakları meselesi bir dış politika aracı diye Tabii, Jimmy Carter'ın Başkan seçilmesiyle 1976'da başladı bu iş; Sovyetlere ve sosyalist ülkelere karşı ideolojik bir saldırı olarak düşünüldü. Ama rahmetli Bahri Savcı o zaman dedi ki, "bu insan hakları lafı, hangi amaçla ortaya atılırsa atılsın, bir kere dış politikada ve dünyada egemen bir söylem haline geldikten sonra, bundan geri dönüş olmaz ve böyle olması da iyi bir şeydir" Dolayısıyla, Amerika Reagan döneminde olduğu gibi, şimdi bile kendi çizdiği çerçevenin tam dışına çıkamıyor. Dolayısıyla da, insan hakları konusunda 1976'da başlayan kampanya, bugün Amerika çıkarları adına dış müdahalelerin aracı olarak kullanılıyor olsa da, sonuç olarak dünyada bu çerçeveyi, insan hakları çerçevesini vazgeçilmez bir hale getirdi. Bu herhalde, son 25-30 senenin önemli gelişmelerinden biri.

Nazif EKZEN (Oturum Başkanı)- Hocam, izin verirseniz size şunu sormak istiyorum: Biraz önce Sayın Uzgel, bir üçlü yeni dünya düzenine gidişten söz etti; bir tarafında ABD'nin, bir tarafında AB'nin, öbür tarafta da Çin, Rusya ve Hindistan'ın yer aldığı bir şekillenmeden bahsetti. Türkiye'nin kendini Avrupa Birliği içinde tanımlamaya çalıştığını görüyoruz. Biryandan da bugünkü AKP'nin gerçekte 80'den başlayan bir süreç sonunda, esasında 90'larda Türkiye'de işbaşında olması istenilen ılımlı İslam'ı temsil ettiği, 10 yıl gecikerek geldiği vurgulandı. Burada bir çelişki çıkmıyor mu ortaya? Eğer, bu bölgede ABD'nin böyle bir tercihi var idiyse ve o tercih şu anda işbaşındaysa ve bu iktidar, AB'yle bir bloklaşmaya gidiyorsa, uzlaşabilecek mi, yoksa yeni bir çatışma alanının tohumları daha bu tanımlanan yeni işbölümü sürecinin başlangıcında mı ekiliyor?

Prof. Dr. Yavuz SABUNCU- Tam 2002 seçimlerden önce apar topar bir uyum paketi çıktı. Ben o zaman o olayı izlediğimde, şunu fark etmiştim: O zamanki hükümet yıllardır görevdeydi, AB paketi de bir kenarda duruyordu. Zaten Türk hükümetinin kendi vatandaşları üzerinden Avrupa Birliğiyle pazarlık yapması çok yaygın ve güçlü bir gelenek olmuştur. Örneğin, Lüksemburg Zirvesinde AB Türkiye'ye yüz vermedi, ertesi günkü gazeteler "İnsan Hakları paketi rafa kalktı" diye yazdı. Hatırlayacaksınız seçimler öncesi Türk dış politikasında "acaba Amerika'yla mı iş tutsak,, Avrupa Birli-

ğine mi girsek?" tartışması vardı. Türk dış politikasında böyle bir eğilim olduğu yolunda ciddi mesajlar vardı. Sonra tam o sıralarda Amerikan Dışişleri Bakanlığının yüksek görevlileri Holbrooke, bu arada Clinton bir konferans için -o tesadüf olabilir- Türkiye'ye geldiler ve televizyonlara çıkıp, "siz, bizi alternatif olarak görüp, Avrupa Birliğiyle ilişkilerinizi sakın gevşetmeye falan kalkmayın. Biz çok iyi dostuz, sizin bizle iyi ilişkileriniz devam eder, edecektir, ama sizin doğal aileniz Avrupa Birliğidir" dediler. Arkasından, birdenbire, etkili ve yetkili yerlerde büyük muhalefetle karşılandığı söylenen o uyum paketi çıktı. Dolayısıyla, "Amerika Birleşik Devletleriyle Avrupa arasında Irak dolayısıyla kavga-dövüş olunca bu değişti mi; onu bilemem. Ama Amerika, Türkiye'ye açıkça "Avrupa Birliğine girin, sizin yeriniz orasıdır" dedi ve onun üzerine de uyum paketi çıktı. Bizim çok sevilen "jeopolitik-jeostratejik" tartışmalarımızda ortaya atılan "acaba Amerika'ya mı yamansak, Avrupa Birliğine mi?" konusunda Türkiye'nin bir seçeneği olduğunu sanmıyorum. Bundan sonra Irak meselesi gelince, tabii durum daha da değişti. Çünkü anladığım kadarıyla Türkiye, Amerika'ya öyle bir kazık attı ki, o kazığın acısını çıkarmadan Amerika'yla Türkiye ilişkilerinin, Türkiye ne kadar yararlanmak isterse istesin, bazı fiyatlar ödenmeden eski haline geleceğini sanmıyorum.

Nazif EKZEN (Oturum Başkanı)-Hocam teşekkürler.

İkinci turda biraz daha somuta gelmeye çalışabilir miyiz hocam? Örneğin, bu uluslararası tarif edilen yeni ilişkiler ortamında, Türkiye iktisadiyatının durumu nasıl bir değişiklik gösterdi? 99 Stand-by'ından bu yana sürekli Reformlar yaşıyoruz. İlave yeni süreçleri muhtemel görüyor musunuz?

Prof. Dr. Sinan SÖNMEZ- Bu soru ilginç olduğu kadar yanıtlanması zor bir soru. Yanıtı vermeden önce sevgili meslektaşım İlhan Uzgel'in deşindiğı bir konudaki düşüncesini sormak istiyorum. Bu küreselleşme süreciyle olarak Türkiye açısından, dikkat edilmesi gerekli noktanın, demokratik olmayan ülkelerin parçalanma sürecine girdikleri gibi bir değerlendirilmede bulundu. Yanlış anlamadıysam, böyle bir değerlendirme yaptı. Burada yalnız bir mesele var: Bir yığın atıfta bulunmak olanaklı, ama ilk turda belirttiğim üzere mesela Clinton Bosna'yı ziyaretinde küreselleşme sürecinin esnek sınırlar gerektirdiğini, üniter devlet yapısının buna uygun olmadığını belirtmişti. Bunu destekleyen çok sayıda görüş ve yaklaşım var gayet tabii. Bu küreselleşmeyle bağlantılı olarak baktığımız zaman da, Uzgel'in tanımıyla neoemperyalizmin olduğu bir dönemde, bakıyoruz savaşlar bölgesel savaşlar, ama aynı zamanda bu savaşlar, daha çok iç savaş niteliğinde

veya kültür, alt kültür, azınlıklar temelinde yükselen etnik gruplar arasındaki savaşlar oluyor. Burada ben şunu sormak istiyorum: Ne tür bir demokrasi, nasıl bir demokratik bir yapı? Bütün bu savaşız veya savaşarak parçalanma süreçleri yaşayan ülkelerde demokrasi mi yoktu, sonra nasıl bir demokrasi kuruldu? Amerika, Irak'ta demokrasiyi kurmak için mi girdi, işgal etti veyahut da Afganistan'a müdahalesi bu amaca mı sahiptir? Bence, bunlar, adına ne dersek diyelim bir hegemonik güç olma, isterseniz buna emperyalizm temelinde bir imparatorluk kurma ve giderek bu paylaşım savaşından kârlı çıkma stratejisine bağlıdır.

Bu noktada ulus-devlet açısından ve Türkiye açısından çok önemsendiğim bir kavrama gelmek istiyorum: "Küresel yönetim". Küresel yönetim çerçevesinde, yani yönetimci devlet ve/veya küreselci devlet yapıları oluşturulmaya çalışılıyor, yani artık ulus-devletlerin ömrünün bittiği kabul ediliyor. Çok çeşitli tabirler var, Luffer'in deyişiyle artık "lokma veya ufalanmış" ulus-devletler mevcuttur. Bir başka deyişle ulus-devletler "lokmalar veya ufalanmış aktörler" olarak nitelendiriliyor. Ama bu terimi ABD ve diğer gelişmiş ülkeler için kullanmıyor, bu terim çokuluslu sermaye ve hegemonik güçler için lokma olan ülkeler için geçerli oluyor. Küreselleşme süreci veya dalgasının lokmaya çevirdiği ulus devletler için kullanılıyor. Nitekim küreselleşmeye ilişkin liberal görüş paydasına sahip yaklaşımlar ulus-devletlerin bir biçimde sonunu ilan ediyorlar. Nasıl çevireceğimi bilmiyorum ama İngilizcede "transgovernmentalism" diye bir yaklaşım var. Bu yaklaşımda devletin ortadan kalkmayacağı belirtilmekle birlikte artık bundan böyle bütüncül bir devlet yapısı olmayacağı, çeşitli fonksiyonları olan, yani açıkçası şöyle diyelim: Yerel hükümet ajanslarının egemen olduğu, devlet aygıtının ayrışmaya gittiği, çeşitli birimlerin, ajanların spesifik fonksiyonlar üstlendiği bir devlet yapısının ortaya çıkacağı belirtiliyor. Kamu yönetimiyle ilgili gündemdeki taslağa baktığınız zaman, bütün "reform" başlığı altında yapılan düzenlemeler, az önce özetlediğim yaklaşımla özdeşleşmektedir ve Türkiye ekonomisinde yapısal reform diye yapılan düzenlemelerle örtüşmektedir. İşte yönetimci veya küreselci devlet çeşitli ajanlardan, birimlerden oluşan ve hızla ultraliberal küresel düzene eklemlenmeyi hedefleyen bir devlet yapısını ortaya koyuyor. Bu da, Clinton'un tanımına tam anlamıyla uyuyor. Yönetimci devlet aslında ulusal sınırları kaldırıyor, bunun için belki silahlı güç kullanarak sınırları değiştirmek bile gerekmiyor. Yönetimci devlet özünde yönetim yetkisine sahip olmakla birlikte yönetilen bir devlettir. Bir defa devletin yönetme yetkisi halen korunuyor ama merkezi devletin yetkileri ve gücü kısıtlanıyor ve merkezi devlet bir-

kaç yüzyıl öncesindeki savunma, iç güvenlik ve adalet gibi alanlara sıkıştırılıyor. Zannederim ki yakın bir gelecekte bu yetkiler de önemli ölçüde tırpanlanacaktır, aynen eğitim ve sağlıkta olduğu gibi. Ancak ulus devletin, bu dönüşüme uğramış haliyle de belirli ölçüde korunması söz konusudur çünkü uluslararası ilişkiler dikkate alındığında muhatap olacak tarafın meşruiyete sahip bulunması gerekir. Ulus devletin yönetilmesine gelince temel etkenin uluslararası çerçevede konulan normlara uyum veya uyma olduğunu görüyoruz.; Olay sadece insan hakları meselesine indirgenemez. İktisat politikası alanına girdiğiniz zaman ne var? Burada da en önemli organlardan biri, IMF'dir. IMF "Ben makro ekonomik politikalara, finansal politikalara ve yapısal reformlar konusuna müdahale hakkına sahibim" diyor ve bazı uyulması gerekli normları belirliyor.

Türkiye'nin konumuna geçiyorum; Makro ekonomik politikalara baktığımız zaman, burada istihdamdan gelir politikasına kadar uzanan, para politikası, maliye politikası, bütçe politikası, kamu harcamaları, her şeyin belirli kurallara bağlanması, yani bir tür anayasal iktisadın oluşturulması söz konusudur. Bu anayasa ilkeleri uluslararası planda hegemonik güçlerin etkisi altındaki ülkelere uygulanıyor. Finansal politikalar bankacılıkta ve diğer finansal kurumları kapsıyor. Burada da normlar belirlenmiş Yapısal reformlar tarım politikasından işgücü piyasalarına uzanan geniş bir yelpazeyi kapsıyor. Yeni İş Yasası'nın getirdiği düzenlemeler dikkate alındığında reformların ne anlama geldiği açık seçik ortaya çıkıyor. Demek ki aslında çok kullanılan demokrasi sözcüğünün arkasında farklı bir tasarım var.

Bu tür düzenlemeler hükümetlerin iktisat politikalarına yön vermemesine, politika araçlarına sahip olamamasına neden olmaktadır. İktisat politikalarına hâkim olmadığınız, uluslararası planda belirlenmiş ultraliberal kurallara tabi olduğunuz zaman da, hangi iktidar olursa olsun, onun hareket alanı kısıtlanmış oluyor. Nitekim, Sayın Başkanın sorusuna kısaca geleceğim. Meşhur stand-by anlaşması öncesinde IMF denetimini onaylayan Yakın İzleme Anlaşması 1998'in Mart veya Nisan ayında imzalanmıştı, yani daha sonra imzalanan stand-by anlaşmasının zaten öncü ilkeleri vardı orada, bu ilkeleri stand-by anlaşması ile daha mükemmel bir şekilde getirdiler, eksiklikleri tamamladılar. Dolayısıyla, sadece kendi görüşüm değil, en azından Türkiye'de bir grup iktisatçının savunduğu görüşe göre IMF güdümünde uygulanan yeni iktisat politikaları veya dezenflasyon programı Türkiye ekonomisini önce Kasım krizine, arkasından ertesi yılda Şubat krizine sürükledi. Dezenflasyon politikaları yapısal reformlar denilen liberal dönüşümleri beraberinde getirdiği ölçüde ekonomiyi ve toplumsal yapıyı derin-

den etkilemeye koyuldu. Bu değişimler getiren konularda dikkatli olmak lazım, çünkü bunların yansımaları ileride olacaktır ve toplum da bunu daha ileride görecektir. Dolayısıyla, tarımdan işgücü piyasalarına, yabancı sermayeden enerji ve telekomünikasyona uzanan bir yelpazede yapılan ve yapılmakta olan küreselleşmeye endeksli politikaların birtakım normlara bağlı olduğunu ve benzer araçların kullanıldığını görüyoruz. Bunlar arasında serbestleşme -ticari serbestleşme ve finansal serbestleşme zaten sağlamıştı- deregülasyon, özelleştirme, kamu hizmetlerinin ticarileştirilmesi ve yabancı sermayeye sınırsız açılım bulunmaktadır. Tam olarak sayıyı hatırlamıyorum, ama çok kısa bir zaman aralığında, çok sayıda yasa hızlı bir şekilde Meclisten geçirildi. Özelleştirme meselesinde bir anayasa değişikliği değil sadece, uluslararası tahkime kapıları açan yasal düzenlemeler ışık hızıyla Meclis'ten geçirildi. Enflasyonu aşağıya indirme politikaları çerçevesinde yapılan aslında, Türkiye'de "yapısal reformlar" denilen reformlarla, ulusal hükümetlerin ekonominin gerektirdiği şekilde iktisat politikalarını uygulayacak araçların ellerinden alınması olmuştur.

Sonuçta küreselleşme sürecine eklemlenmeye çalışan Türkiye'de, uygulanan politikalar sonucu krizler çıkmıştır. Krizden çıkmaya çalışan ekonomide biraz kıpırdanmalar olduğu zaman "işler düzeliyor" deniliyor. Yani biz bu programı uygulamaya koyduğumuz zaman, 2000 yılında borç stokunu aşağı çekecektik, faiz yükünü aşağı çekecektik, borcun çevrilmesi daha kolay olacaktı, ekonomi istikrarlı büyüme sürecine girecekti ve gelir bölüşümü düzelecekti! Bu program uygulandıktan sonra her şey daha zor hale geldi. Halen de Türkiye ekonomisine baktığımız zaman, temel sorun nedir? Temel sorun, borcun çevrilmesi noktasına geliyor. Bütçenin yarısına yakınına götüren faizlerin ödenmesi söz konusu, kaynak tahsisini bu şekilde düzenlemek gerekiyor. Bu haliyle ne yazık ki Türkiye ekonomisinin başarımlı göstergesi borcun döndürülmesine endekslenmiştir.

Prof. Dr. Yavuz SABUNCU- Silahlı Kuvvetlere 30 yılda 150 milyar dolarlık modernizasyon kaynağı tahsis etmek hiç girmiyor mu bu işin içine?

Prof. Dr. Sinan SÖNMEZ- Bunu dikkate alırsınız, fakat bunu yaparken gene sizlerin alanına gönderme yapıyorum, yani şu noktada adına ne dersiniz deyin, o da bir faktördür. İster düşük yoğunluklu iç savaş deyin, ister bir kalkışma deyin, ister başka bir şey deyin, dolayısıyla bütün bunlar ağır bir mali yük getiriyor; toplumun refahının artırılmasının önünde bir engel oluşturuyor. Ama mevcut duruma baktığımız zaman da, mesela Mayıs sonu iti-

barıyla bütçe uygulamasına bakınız, bütçenin yarısından fazlası faiz ödemesine gitmiştir. Kamu yatırımlarına ayrılan pay, yanlış anımsamıyorsam yüzde birin biraz üzerindedir. Dolayısıyla, bence küreselleşme sürecine eklemlemeye çalışan Türkiye ekonomisi bunun ciddi sıkıntılarını çekiyor. Bu sürece tabii ki geçmiş iktidarı da katıyorum. Süreç o dönemde ivme kazandı ve AKP'nin de kucağına bırakıldı. Mevcut durumda AKP, geçmiş hükümetten daha fazlasını yapmaya çalışıyor. AKP Hükümeti neoliberal politikalarla, ister ılımlı olsun olmasın, islamcı görüşü birleştirerek Türkiye'yi küresel düzene eklemlemeye çaba göstermektedir.

Ayrıca son açıklanan, belki çok konjonktürel bir olay, ama Sayın Başkan ne düşünüyorsunuz? Ben size soruyorum. Son büyüme rakamları konusunda da çok ciddi kuşkularım, soru işaretlerim var. Şimdiden çok erken zafer ilan edilmesini çok anlamsız bulduğumu belirtmek istiyorum.

Nazif EKZEN (Oturum Başkanı)- Hocam çok teşekkürler.

Prof. Dr. Yavuz SABUNCU- Sinan'ın açıklamalarıyla ilgili olarak, yani onun yaptığı eleştirilere benim söyleyeceğim bir şey yok, karşı çıkmam da söz konusu değil. Ama sizin söylediğiniz ulus-devletin zayıflaması, milliyetçiliğin hortlaması, yani milliyetçiliğin makrosu yeteri kadar berbatken, bir de mikrosunun ortaya çıkması, etnisitenin, cemaatin öne çıkması; bütün bunları büyük sempatiyle veya çok hoş gelişmeler olarak karşılıyor değilim. Ama bu böyle oldu. "Vatandaş" kavramı erozyona uğradı, daha alt birimlerde birliktelikler ön plana çıktı. Cemaatler ve cemaatçilik güçlendi, ulus yerine daha küçük mikro birimlere aidiyet duyguları güçlendi. Bunun iyi bir gelişme olarak sunulduğu da doğru. Bütün bunlara olumlu gelişmeler olarak bakmam gerekmiyor. Ama şimdi sizin yaptığınız eleştiriler, doğrudan Avrupa Birliğinin ekonomik politikalarıyla değil, dünya ekonomik düzeniyle ilgili.

Prof. Dr. Sinan SÖNMEZ- Evet, Avrupa konusuna girmedim.

Prof. Dr. Yavuz SABUNCU- Benim burada söylediğim şu: Sizin söylediğiniz, fay hattındaki ülkelerden biriyiz, ya fayın içine düşecek, ya faydan kurtulacağız. Bu bilimkurgu yazarı Asimov'un kitaplarındaki duruma benziyor, yani hakikaten dünya ikiye ayrılıyor. Toplumlar için "1/3 toplum" diye bir tanım vardır, 1/3'ü iyi yaşar, 1/3'ü idare eder, 1/3'ü de devamlı sürünür; bu da bir sakınca oluşturmaz, kontrol edilir. Dünya içinde durum böyle. Osmanlı'nın son yüzyılından bu yana ve dünyanın geri kalanını hesaba katmayarak, yani sadece Türkiye'yi düşünerek buradan çıkışının Avrupa

Birliğine entegrasyonla olabileceğini söyledim. Avrupa Birliği içinde de farklı politikalar, farklı hedefler, farklı sosyal amaçlar, farklı dış politika amaçları, farklı insan hakları politikaları olabilir. Avrupa Birliği içinde Avrupa Birliğine bağlı olmuyorsunuz, Avrupa Birliğinin bir parçası da oluyorsunuz. En azından teorik olarak etkileme olanaklarınız olabilir. O ülkelerin oluşturduğu birliğe baktığımız zaman, daha dengeli, daha insani, sosyal devlet projesine daha yatkın bir dünya olduğunu görüyoruz. Türkiye'nin, Sovyetler Birliğinin 1917'den sonra yaptığı gibi, tek başına alternatif bir toplumsal ve ekonomik model oluşturabileceğini düşünmüyorsak, bana iyi görünen tek yol bu oluyor. Sizin eleştirilerinize katılmadığım ve bunları haklı bulmadığımdan dolayı değil.

Nazif EKZEN (Oturum Başkanı)- Hocam teşekkür ediyoruz.

Sayın Uzgel buyurun.

Doç. Dr. İlhan UZGEL- Ben de birkaç şey ekleyeyim. Demokratikleşme konusu, hakikaten kendisi bir stratejik değer haline almaya başlıyor, bunun böyle olduğunu düşünüyorum. Uluslararası ilişkiler literatüründe ve Amerikan siyasal söyleminde İngilizce ifade edersek "failed state" yani başarısız devlet ya da "rogue state" serseri devlet kavramları var. Bunun anlamı şu: "Siz hayatta başarısızsınız ve her şeye müstahaksınız" anlamına geliyor. 90'ların başından itibaren baktığımızda, ablukaya uğrayan, ambargo uygulanan, bombalanan ülkeler Irak, Afganistan, Yugoslavya, Libya, Sudan. Ambargo uygulanan da Kuzey Kore. Onun dışındaki ülkelere küreselleşmenin diğer boyutlarıyla baskıda bulunuldu, yani özel ayrı bir muamele pek fazla yapılmadı. Ülkeden ülkeye değişir, genel bir trend var ve o trendden bütün ülkeler, hatta merkez ülkelerin bir kısmı da bundan payını aldı. Uzakdoğu ülkeleri aldı, Güney Kore bundan payını aldı. Dolayısıyla, bunun kendi içinde önemli ve anlamlı olduğunu düşünüyorum.

İnsan hakları emperyalizminden söz edildi. İnsan hakları kendi içinde bir değerdir. Hem kamuoyunda, hem de Türk siyasi elitinde çok anlaşılmadı, çok kabul gören bir unsur değil. Bütün siyasi mülahazalardan, dış politik stratejik noktalardan bağımsız olarak, insan haklarının bir değer olduğunu Türk insanı kabul etmiyor; bunun bir sürü verisi de var. Eğer, ille de dış politikadan söz edeceksek, insan hakları alanında bir devletin çok fazla eksikliği yoksa, bu ona zarar getirmiyor, hatta ve hatta kendisine karşı kullanılmasını engelliyor; bir.

İkincisi, insan hakları ortada durur, yani eğer bir silahsa, masanın üstün-

deki bir silahtır ve siz eğer içinizde çok fazla eksisiniz yoksa, onu başkalarına karşı kullanabilirsiniz de. Mesela, 1984'te Bulgaristan'daki Türklere yapılan muamele, isim değiştirme kampanyası sırasında Türkiye çok fazla sesini çıkaramadı, çünkü çok kötü bir dönem geçirdi zaten, kendisi askeri yönetimden yeni kurtulmuştu. Kosova krizinde, Türkiye Bosna krizindeki gibi etkin olamadı.

Prof. Dr. Yavuz SABUNCU- 1980 askeri yönetiminin başbakanının Polonya'da insan hakları üzerine yapılan bir kısa televizyon filminde konuşma yaptığı hatırlıyorum. Bu son derece hicap verici bir durum olarak algılanmıştı.

Doç. Dr. İlhan UZGEL- Dolayısıyla, siz insan hakları konusunda iyi olursanız, o bir emperyalizm ve dış politika aracıysa, siz onu başka ülkelere karşı kullanırsınız. Bu insan hakları sözleşmeleri açıktır, Türkiye çerçeve sözleşmeyi imzaladığı halde onaylamıyor. Bu 94 Avrupa Konseyi İnsan Hakları Çerçeve Sözleşmesini onaylamıyor.

İlimli bir İslam konusu; Amerika neden destekliyor? Bir iki neden var: Biri, stratejik neden tabii ki ve Türkiye'ye özgü olarak da şöyle bir neden var: Şunu da biliyor ki, İslami tonları olan bir parti iktidara geldiğinde, Türkiye'de Silahlı Kuvvetler tarafından sıkıştırılıyor. Dolayısıyla, dış bir destek arıyor, sıkıştırıldıkça Amerika'ya daha fazla yaslanıyor, Amerika bundan şikâyetçi değil. Böyle bir boyutu var ve bunun bilinmesinde müthiş yarar vardı, umarım onun farkındadırlar, yani sıkıştıkça dış destek arıyor.

Bir de şöyle: Bu üç bloktan birine Türkiye daha yakın olacaksa, kurduğu denge şuydu: Türkiye dış ticaretinin yarısını Avrupa'yla yapar. Amerika, Türkiye'yi 90'lara kadar ticari ya da ekonomik ortak değil, stratejik ortak olarak gördü. Haklıydı da, Türkiye de kendisini böyle sundu. Dolayısıyla, askeri ve stratejik olarak Amerika'ya, iktisadi olarak Avrupa'ya, mali olarak yine IMF aracılığıyla gene Amerika'ya bağlı gibi göründü. Dünyadaki güç dağılımı içinde Avrupa'ya yakın olmanın anlamı şu: Birincisi, iktisadi olarak, yani doğrudan yatırım ve dış ticaret olarak daha fazla şey kazanabiliyorsunuz. İkincisi, Amerika demokratikleşme, insan hakları unsurunu tali bir konu olarak görüyor, yani ilişkilerin merkezine koymuyor, bir yan unsur olarak görüyor. Türkiye ne zaman Avrupa'dan uzaklaşmış ve Amerika'ya yanaşmışsa, insan hakları ve demokratikleşme düzeyi daha düşük olmuştur; bunu bilmekte yarar var. Avrasya'yı hiç bu çerçeveye bile katmıyorum, çünkü ne demokratikleşme ve insan hakları, ne de iktisadi

olarak şu anda sunabileceği pek fazla bir şey yok gibi gözüküyor. Buna da gerekirse değiniriz.

şunu da söyleyeyim: Küreselleşme, nedense Türkiye’de sadece insan hakları ve demokrasi boyutunun getirdiği tehlikeler çerçevesinde ele alınıyor. Güvenliğin tanımı değişti, mesela Amerika’da Ekonomik Güvenlik Konseyi, yani National Security Council’in yanında Clinton, Ekonomik Güvenlik Konseyini kurdu. Dünyada değişirken, Amerika bunu göz önüne alırken, Türkiye’de hâlâ daha toprak, yani rejim merkezli bir güvenlik anlayışını... Hatta bu da, Amerika’nın 1947’de kurdurduğu milli güvenlik devletin modelidir. Amerika’nın kurdurduğu model, soğuk savaş koşullarından yarattığı bir modeldir. Bu Türk siyasi ve askeri elitine o kadar uydu, o kadar örtüştü ki, Amerika bunu 91’den itibaren bütün çevre ülkelerde, Pakistan hariç dağıttı. Buna direnen Türkiye, yani Amerika’nın Türkiye’ye sunduğu modeli, şimdi Türkiye’de askerler bırakmak istemiyorlar. Amerika’nın şu anda Silahlı Kuvvetlere yüklenmesinin temel nedeni bu. Bunu da anlıyorlar mı, anlamıyorlar mı; çok emin değilim. Kendi kurdurduğu modeli Amerika bıraktı, terk etti. O Sovyetlere karşı soğuk savaş koşullarında oluşmuş bir modeldi, artık Amerika milli güvenlik devleti istemiyor. Zaten dünyanın hiçbir yerinde güçlü devlet istemiyor. Tek tolere ettiği yer, dediğim gibi kendisine özel koşullar nedeniyle Pakistan’dır.

Prof. Dr. Yavuz SABUNCU- Bu ulusal burjuvazinin ülkeyi yönetme ve kontrol etmede başarısız olduğu ülkeler için düşünölmüş bir model. Öncelikle Latin Amerika, Türkiye de buraya giriyor. Ulusal burjuvazi, ülkeyi ideolojik, siyasi, ekonomik bakımından kontrol edemiyor, sürekli kriz ortamı doğuyor. Bunun alternatifi olarak sunuldu Milli Güvenlik Devleti modeli. Özel mülkiyet ve girişim özgürlüğu ile bağlantılı olmayan tüm hak ve özgürlüklerin, özellikle siyasi katılımın sınırlanması, ideolojinin militarize edilmesi, askeri her şeyin yüceltilmesi, olağanüstü hallerin olağan hale gelmesi. O 1980 sonrası Türkiye’ye birebir uyan bir şey.

Prof. Dr. Sinan SÖNMEZ- Ben insan haklarının gayet tabii, sonuna kadar savunulması taraftarıyım; bunu kesinlikle söylüyorum. "İnsan hakları emperyalizmi" tanımını Hobsbawn’a atıfta bulunarak söyledim; emperyalizmin bir araç olarak kullanmaya çalıştığını ifade ediyor, ayrıntılarına girmiyorum. Burada da objektif olarak, gayet tabii insan haklarına sahip çıkılacaktır. Son dönemlerde Amerika’nın ve Avrupa’nın uygulamalarına baktığımız zaman, hiçbir şekilde insan haklarına riayet etmediklerini görüyoruz; ne Balkanlar’daki kanlı savaşlarda, ne Afganistan’da, ne Irak’ta.

Dolayısıyla, insan haklarının savunulması Irak'ı işgalinde söz konusu değildir. Burada eksik kalan, tartışmamızda benim değinmem gerekirdi, tek başına bir faktör değil, ama enerji kaynaklarına ulaşma meselesi vardır. Bunu 4 yıl önce dönemin Amerika'nın Genelkurmay Başkanı çok açık şekilde ifade etmiştir; "Amerika'nın yaşam alanına, ekonomik çıkarlar ve petrol sahaları giriyor, Amerika Birleşik Devletleri bunu korumak zorundadır" diyor. Dünyadaki 5 en önemli petrol tekelinden 2'sinin ABD, ikisinin de esas olarak İngiliz, birinin Fransız-İtalyan ortaklı olduğunu ve ABD'nin petrol ihtiyacını düşünecek olursak, bu müdahalelerin bir ögesi olarak da dikkate alınması gerekir diye düşünüyorum.

Doç. Dr. İlhan UZGEL- Bir şey ekleyebilir miyim? Bu şey doğrudan Sinan hocaya şey değil, ama Türkiye'deki algılama açısından söyleyeyim: Daha öncekiler de ondandı, oradaki bir şeyden kalkıp, daha sonra açtım. Bizde şey şudur: "Türkiye'de insan haklarına çok riayet edilmiyor, ama siz de Kızılderilileri yok ettiniz" deniyor. Mesela, şu anda hipotetik olarak söylüyorum, Batı dünyası "biz insan haklarından vazgeçtik, bütün hapisanelerdekilere işkence yapacağız, insan haklarını terk ettik" dese bile, insan hakları Türkiye'de savunulmalı. Kadınlara oy verme hakkı bir sürü Avrupa ülkesinde tanınmamışken Türkiye'de tanınabilmişti. Türkiye'deki anlayış şu: Bunu Avrupa Birliğiyle eşitlemedir. Oysa, insan hakları şu anda Avrupa'yla, dünyanın herhangi bir coğrafi bölgesiyle ilgili bir konu olmaktan çoktan çıkmış durumdadır. Türkiye'de genel algılama açısından söylüyorum, bu tamamen insani boyuttur ve Avrupa'yla, Amerika'yla, Afrika'yla ilgisi yoktur, yani Türkiye'de bu nokta kaçırılıyor diye düşünüyorum.

Prof. Dr. Yavuz SABUNCU- Ben de şunu ekleyeyim: İlk olarak, bu insan hakları meselesi, artık dünyada bir devlet politikası değil, onun ötesinde boyutları var. İkincisi de, İlhan'ın dediği çok hoş, çünkü ünlü liberal bir gazeteci televizyonda program yapıyor, bizzat dinledim, şiddetle Avrupa Birliğini falan savunuyor, ama bu arada "Avrupa Birliği almayacaklarsa, bilelim de, gereksiz şeyleri yapmayalım" diyor.

Benim asıl söylemek istediğim şey şu: Dedim ki, birikmiş faturalar, yani çözülmemiş sorunlar var. Bunlar birikimli, kümülatif sorunlar ve giderek de vahimleşmiştir. Bence, bundan 20 yıl önce dünya başka bir yere giderken, Türkiye 1982 Anayasası ve onun ardındaki yaklaşımla başka bir yere gitmiyor olsaydı durum değişik olurdu. Türkiye, 1920'lerde ulus-devletin anayasasını yaptı, 1961'de 1949 Alman Anayasasının benzerini yaptı, yani çağını izledi. 1980'lerde tersine gitti. Tersine gitmeseydi, Sinan'ın da

değindiği sorunların bir kısmı zaten olmayacaktı. Örneğin etnik sorun, 100 milyar dolar harcadı Türkiye oraya, borcu da 100 milyar dolarsa, o parayı harcamayacaktı zaten; mesele burada.

Nazif EKZEN (Oturum Başkanı)- Hocam, tam o sırada bir soru sormak istiyorum: 19 23'ten bu yana olan süreci ayrı bir süreç olarak alırsak, bunun 1923-1946 arasında yaklaşık 25-26 yıllık bir bölümü var, biz 1946'dan sonra bir kesiti aldık, "Türkiye siyasi, iktisadi ve askeri olarak bir tercih yaptı ve Batı sisteminin içinde yer aldı" dedik. İlhan Hocam dedi ki, 2001'de... Biraz önce de bize o 2001 sınırını nedenini izah etti. Oradan bakarsak, yaklaşık 55 yılda, demokraside 3 kez kesinti var. Aynı süreçte iktisadi yönetimde 18 kez IMF müdahalesi, stand-by var. Stand-by'lar içinde yaşadığımız süre aralıklar olmak üzere 55 yıllık dönem içinde toplam 26 yıl ve aralıklar daralırken uygulama dönemleri uzuyor. Artık son yıllara geldiğimizde, Türkiye kesintisiz 5 yıllık stand-by'lar yapıyor. 80-85 arasında 5 yıllık plan gibi 5 yıllık stand-by. Şimdi de 2000'de başlayan son stand-by 5 inci yılına gidiyor, o da 5 yıllık bir stand-by olacak. Siz dediniz ki, "uzun yılların biriktirdiği sorunları Türkiye halının altına süpürüyordu, artık onu süpüremez hale geldi" Onda daha somut bir şey söylediniz. 1980 Anayasasıyla ilgili çok somut bir saptama yapıyorsunuz, Türkiye'yi geri çekti. O 1980 Anayasası öyle bir geri dönüşü yaparken, aynı zamanda 80 iktisadi programı var. O da, Türkiye'yi bu demokratik ülkelerin veya bu sistemlerin içine sokma, bir parçası haline getirmeye çalışıyor. Bu 55 yıllık süreyi, yani 46'dan bu yana geçen böyle bir tercihi yaptığımız bu 55 yıllık süreyi, bu birikimlerin sonucu olarak görebilir miyiz?

Prof. Dr. Yavuz SABUNCU- Milli Güvenlik Devleti ayrı bir model. Bakın, bugün "Anayasada şunları yapalım, bunları yapalım, askerlerin yetkileri" falan denildiği şeyler, 1960'lara dönüştür. Herkes belki sanıyor ki, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin böyle yetkileri eskiden de vardı. 1960'lara dönebiliyorsak, Türkiye'nin 40-45 yıl öncesine dönebiliyorsak, rejim konusunda pek çok meseleyi çözmüş oluyoruz zaten. Öte yandan Milli Güvenlik Devleti modelinin bu tür bir ekonomik politikayla bütünleşmesi son derece olağandı; zaten işin özü bu. Ben şimdi iktisat işine girmeyeyim ama, 1980 sonrası ortaya konan farklı bir sermaye birikim modelidir. Türkiye'de 1980'den bu yana gelir dağılımı bozulmuşsa, gelir dağılımını bozuyorsanız, -aslında bu 24 Ocaktan bu yana- sermaye birikimini ücretleri düşük tutarak sağlıyorsanız, daha çok polis bulduracaksınız, en çok artan harcama iç güvenlik harcaması olacak elbette; olmuştur da. Bakın Bülent Tanör çok güzel yazmıştır. Türkiye'de 1961

Anayasasıyla açılan dönemin üç boyutu vardır; demokratikleşme, hızlı kalkınma, sosyal adalet. Üçünü birlikte gerçekleştirmek elbette çok iddialı bir hedef. Petrol krizi sonrası ortaya çıkan ise bunun tersi bir model. Yani çalışan sınıfların ücretlerini düşük tutacaksınız, gelir dağılımını bozarak sermaye birikimini yapacaksınız, bunun için de hakları ve özgürlükleri sınırlayan bir modele yöneleceksiniz. Milli Güvenlik Devleti, Türkiye'nin Batı Avrupa türü bir gelişme modelinden vazgeçmesinin ürünüdür. Şimdi olsa olsa AB içinde oraya bir geri dönüş olabilir.

Nazif EKZEN (Oturum Başkanı)- Onu 80'inin getirdiği bir başka model, yani yeşil modelle o olabilir mi? İlimli İslam modeliyle olabilir mi, bu standartlar olabilir mi?

Prof. Dr. Yavuz SABUNCU- 1980'lerin getirdiği ilimli İslam modeli iki şeye dayanıyor: Birincisi nüfusun büyük çoğunluğunun Müslüman olduğu ülkelerde Batı tipi demokratik-laik bir rejimini mümkün olmadığı yolundaki ABD ağırlıklı yaklaşım. İkincisi ise, İslamiyet'in sosyalist blok ve Müslümanlar arasında doğabilecek radikal akımlara karşı yerel iktidar odakları tarafından kullanılabilir muhafazakar nitelikli etkili bir araç olduğu yolundaki yaklaşım. Bu ikisinin sentezi "ılımlı İslami rejim" oluyor. 11 Eylül ve sonrasında bu ikinci yaklaşımın gazı herhalde önemli ölçüde kaçtı. "Böyle bir rejimle bu standartlar olabilir mi?" sorusuna verilecek cevap elbette net bir "evet" olamaz. Ama, AB şu veya bu nedenle AB standartlarına yönelen bir ülkede, bu standartlar kendi dinamiklerini de yaratabileceğini umabiliriz. Öte yandan, AB sürecinden vazgeçmenin, AKP iktidarı bakımından prestij dışında bir kayıp yaratmayacağını, Türkiye'nin mevcut "standartlarının" bu partiyi iktidar yaptığını ve yapmaya devam edeceğini söylemek de yanlış olmaz. Bir başka deyişle, Türkiye'nin şimdilerde, şu ya da bu nedenle, AB üyeliği olarak somutlaşmış bulunan siyasal modernleşmesinden vazgeçmesinin yaratacağı içe kapanmanın, "ılımlı" ya da "ılımsız" siyasal iktidar oluşumları için bulunmaz bir ortam yaratacağını düşünüyorum.

Prof. Dr. Sinan SÖNMEZ- 60'lı yıllarda geçerli olan bu sosyal devlet uygulaması törpüledi ve bitirildi, yani konjonktür de müsait değil zaten. AB'nin sahiplendiği ve uyguladığı neoliberal ilkeler ve politikalar Avrupa'ya yansıtıldı, Avrupa'da da çöküntüye girdi. Türkiye'de zaten bence, minimalist bir sosyal devlet vardı. O minimalist sosyal devleti de, son dönemlerdeki uygulamalarla tasfiyeye soktular, AKP de son darbeyi vuruyor, bitiriyor.

Prof. Dr. Yavuz SABUNCU- Benim bildiğim İslami anlayış, ekonomik bakımdan ultraliberal bir anlayış zaten, yani son derece uyuyor, orada onlar için bir sorun yok. Ama eğer demokrasi geliştirilebilecekse, sosyal talepler de artacaktır kuşkusuz. Belki bu kez, sosyal devleti demokratik süreçlerin ivmesiyle yeniden kurmanın mücadelesi verilecek. Daha çok da o partiye oy verenlerce.

Nazif EKZEN (Oturum Başkanı)- Çok teşekkür ediyorum.

Bu sayının yuvarlak masa konusu, "Uluslararası Alandaki Yeni İşbölümünün Temelleri ve Türkiye'nin Bu Yeni İşbölümünde Yeri" idi. Teşekkürler.